

Planlegg vurdering av læremidler

Les hvordan dere bør gjennomføre vurdering av læremidler.

Sist endret: 31.05.2021

Hva?

Hva er innholdet i veiledningsmateriellet?

Veiledningsmateriellet består av egne kunnskapsgrunnlag for fagene engelsk, norsk og matematikk, med tilhørende digital veileder. Den digitale veilederen for kvalitet i læremidler i alle fag er basert på disse tre kunnskapsgrunnlagene.

Materiellet kan brukes til å vurdere kvaliteten i læremiddel skolen eller skoleeier allerede har, eller til å vurdere nye læremiddel før innkjøp.

Veilederne er på begge målformer for engelsk, norsk og matematikk, og for alle fag kommer også en samisk versjon i den digitale løsningen. Inntil videre finnes en nedlastbar fil for sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk språkversjon av veilederne.

Påstandene i veilederne uttrykker positive kvaliteter ved læremidler. Disse er basert på innholdet i kunnskapsgrunnlaget. Du som vurderer læremidler, kan ta stilling til påstanden ut fra en firedelt skala med alternativene: *helt enig*, *delvis enig*, *delvis uenig*, *helt uenig* – eller *ikke aktuelt*. Det er også mulig å legge til en begrunnelse for vurderingen i et eget tekstfelt.

Veiledningsmateriellet vil også være nyttig for lærerstudenter og ansatte i lærerutdanningene, og kan støtte lokal kompetanseutvikling.

Selv om det er mulig å bruke kunnskapsgrunnlagene og veilederne hver for seg, vil samlet bruk gi best informasjon og forståelse av kvalitet i læremiddel.

Sentrale begreper

I teksten i kunnskapsgrunnlagene og veilederne møter du først og fremst begrepet læremiddel. Begrepene lærebok, læreverk, digitale ressurser eller digitale verktøy finnes likevel også i teksten, ofte der sammenhengen gjør det naturlig eller at det refereres til forskning som bruker disse begrepene.

Vi har egen artikkel om «[Læremidler og læringsteknologi i skole og opplæring](#)» som drøfter innholdet i disse begrepene.

Veilederens funksjon

Veilederne er laget som støtte når lærere, skoleledere og skoleeiere skal vurdere og velge læremiddel.

Veilederne er utformet for bruk i kvalitative vurderinger og drøftinger, og er ikke tilrettelagt for tallbasert skåring. Veilederne kan ikke gi et fasitsvar på hva det beste læremiddelet er, men skal øke bevisstheten om relasjonen mellom lærer, elev, læremiddel og fag.

Selv om læremiddelet er en støtte til lærerens arbeid og elevenes læring, er det læreren som har ansvaret for opplæringen for elevene. Læremiddelet erstatter ikke lærerens funksjon i opplæringen. Den profesjonelle læreren har et større ansvar enn den funksjonen som læremiddelet kan fylle.

Kategoriene i veilederne

Selv om det er ulik rekkefølge på kategoriene for veilederen i engelsk, norsk, matematikk og for veilederen for læremidler i alle fag, er kategoriinndelingen lik for alle veilederne.

Påstandene i veilederne er delt inn i tre kategorier, men mange av påstandene har innhold som kan høre til i mer enn en kategori.

Kategoriinndelingen er gjort ut fra en helhetlig vurdering. Det er viktig at den som vurderer et læremiddel har fokus på innholdet i selve påstanden, selv om påstanden også kunne ha vært plassert i en annen kategori.

Følgende tre kategorier er brukt i veilederne:

Læremiddelets relasjon til læreplanverket

- Denne kategorien heter enten «Bruk av læreplanverket» (veileder alle fag), «Føringer fra læreplanverket» (veileder engelsk og norsk) eller «Kobling til læreplanverket» (veileder matematikk). Påstander i denne kategorien er direkte knyttet til føringene i LK2020, læreplanen for fagene samt overordnet del. LK2020 inneholder både føringer for hva opplæringen skal inneholde, og grunnleggende verdier og prinsipper for hvordan opplæringen skal gjennomføres. Påstandene i denne kategorien grenser derfor i flere tilfeller til kategorien pedagogisk og didaktisk kvalitet.

Læremiddelets pedagogiske og didaktiske kvalitet

- Påstander i denne kategorien er knyttet til fagpedagogisk og fagdidaktisk forskning om hva opplæringen i faget bør inneholde, og hvordan den bør gjennomføres. Kunnskap fra forskning om læremidler er også reflektert her. Siden LK2020 har føringer for hva opplæringen skal inneholde, samt grunnleggende verdier og prinsipper for hvordan opplæringen skal gjennomføres, grenser påstandene i denne kategorien i flere tilfeller læremiddelets relasjon til læreplanverket.

Læremiddelets design

- Denne kategorien heter enten «Design» (veileder matematikk), «Design/utforming» (veileder alle fag) eller «Utforming og tekstlig kvalitet» (veileder engelsk og norsk). Påstander i denne kategorien er knyttet til hvordan innholdet i læremiddelet er utformet for å gi best mulig læring for eleven. Her er både form og funksjon involvert i påstandene. For språkfag er det naturlig at den språklige og innholdsmessige kvaliteten på tekstene (jf. det utvidede tekstbegrepet) er en del av vurderingen i kategorien. Hvordan læremiddelet utnytter sin affordans, og hvordan ulike modaliteter støtter opp om hverandre (tekst, lyd, bilde, animasjon, film osv.) for å tilpasse læringen til ulike elevers behov, uttrykkes også i påstandene i denne kategorien. Kategorien inkluderer dessuten vurdering av hvordan innholdet er strukturert, samt muligheten for å finne fram i læremiddelet på en effektiv måte.

Hvorfor?

Gevinster ved bruk av veilederne for vurdering og valg av læremidler

Elever:

- Få læremidler som støtter effektiv læring.
- Få læremidler som engasjerer og er relevante.

Lærere og skoleledere:

- Gjøre valg av læremidler med god kvalitet.
- Støtte til effektive og kollektive prosesser.
- Bli bedre bestillere av læremidler.

Skoleeiere:

- Involvere skolene i valg av læremidler med god kvalitet.
- Støtte til effektive og kollektive prosesser.
- Bli bedre bestillere av læremidler.

Læremiddelutviklere:

- Få signaler om hva som er læremidler med god kvalitet.
- Støtte til målrettet, treffsikker og kostnadsbesparende produksjon av læremidler.

Hvordan?

Bruk veilederne i profesjonsfellesskapet

Veiledningsmateriellet er utformet for bruk i kollektivt arbeid i profesjonsfellesskapet.

Det er viktig at skoleeier/skoleleder lager en plan for hvordan prosessen skal foregå i egen kommune eller på egen skole. Kommunens og skolens pedagogiske utviklingsgruppe kan med fordel involveres i planleggingen av vurderingsprosessen.

Det er avgjørende at lærerne er involvert i vurderingene av læremidler slik at valg av læremidler tilpasses lokale forhold. Det er også mulig å gjøre enkeltvis vurderinger som ikke er en del av et kollektivt arbeid, men vi anbefaler at arbeidet gjøres i kollektive prosesser i profesjonsfellesskapet.

Viktige hensyn og relaterte støtteressurser

Elevinvolvering i vurdering av læremidler

Vurderingen av et læremiddel henger nøye sammen med hvordan det aktuelle læremiddelet fungerer i relasjon til elevene og læreren som skal bruke det. Vi anbefaler at elevene høres i arbeidet med vurdering av læremidler. Måten det kan gjøres på må tilpasses elevenes alder, modenhet og fagets egenart.

Under overskriften «Demokrati og medvirkning» i LK2020, overordnet del, heter det: «Skolen skal være et sted der barn og unge opplever demokrati i praksis. Elevene skal erfare at de blir lyttet til i skolehverdagen, at de har reell innflytelse, og at de kan påvirke det som angår dem.» Meld. St. 6 (2019-2020) «Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO» peker på at inkludering i skolen handler om at alle elever skal oppleve at de har en naturlig plass i fellesskapet. De skal føle seg trygge og kunne erfare at de er betydningsfulle, og at de får medvirke i utformingen av sitt eget tilbud. Elevinvolvering i vurdering av læremidler er også i tråd Barnekonvensjonens artikkel 13 som omhandler barnets rett til å si sin mening i alt som vedrører det, og artikkel 3 som slår fast at ved alle handlinger som berører barn skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

Læremidlene er en sentral del av elevenes skolehverdag, og det er dermed naturlig at de involveres i vurderingen av disse.

Digitale ferdigheter

I LK2020 er arbeidet med digitale ferdigheter beskrevet for alle fag under teksten «Om faget». I læreplanvisningen er disse koblet opp mot kompetansemål som inneholder digitale ferdigheter.

Læremidler med god kvalitet støtter arbeidet med digitale ferdigheter.

Arbeid med digital kompetanse i skolen.

Mulighetene i digitale læremidler

Meld. St. 6 (2019-2020) «Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO» peker på mulighetene som ligger i digitale læremidler: «Digitale læremidler kan være en god støtte for lærerne når de skal tilpasse undervisningen til den enkelte, dersom de brukes riktig. Med digitale læremidler kan for eksempel elevene få oppgaver tilpasset sitt nivå.» Digitale læremidler gir gode muligheter for å tilpasse ulike elevers læringsbehov innenfor en rekke kompetanseområder både skriftlig, visuelt, auditivt, m.m. Meldingen viser også til at digitale læremidler kan bidra til økt motivasjon og engasjement.

Digitale læremidler med god kvalitet utnytter ulike modaliteter (tekst, lyd, bilde, animasjon, film osv.) til å tilpasse læringen til ulike elevers behov.

Universell utforming i digitale læremidler

Utforming av tilgjengelige digitale læremidler handler om hvordan man legger til rette for at flest mulig, uavhengig av funksjonsevne, kan benytte ressursene. Digitale læremidler skal utformes i henhold til retningslinjer for tilgjengelig webinnhold (WCAG-standard) på minimum AA-nivå. Universell utforming er et viktig hensyn for å sørge for inkludering i læremidler, og for at alle elever skal oppleve at de har en naturlig plass i fellesskapet jf. Meld. St. 6 (2019-2020). Krav om universell utforming i digitale læremidler medfører at:

- Læremiddelet har informasjon som alle elever kan oppfatte.
- Læremiddelet gjør det mulig å tilpasse innhold på forskjellige måter (f.eks. ved enklere layout, tekstalternativer til alt ikke-tekstlig innhold og teksting av lydbaserte innslag).

Les om universell utforming og WCAG-standarden:

- [Tilsynet for universell utforming \(uutilsynet\)](#)
- [Gjeldende regelverk og krav](#)
- [Fremtidige regelverk og krav](#)

Støtte til vurdering av personvern og informasjonssikkerhet i læremidler

Personvernforordningen (GDPR) gjelder digitale læremidler. Skoleeier har ansvaret for at elevens personvern ivaretas. Innkjøper av digitale læremidler må sjekke at læremiddelutvikleren har ivaretatt kravet til personvern i læremiddelet på en forsvarlig måte. Udir har oppdatert veiledning til hvordan skoleeier kan ivareta dette ansvaret på siden "[Personvern \(GDPR\)](#)". KS har også støtte til vurdering av personvern og informasjonssikkerhet i læremidler gjennom [prosjektet SkoleSec](#).

Vi anbefaler at siden "[Personvern \(GDPR\)](#)" samt SkoleSec fra KS brukes som tillegg til veilederne for å vurdere kvalitet i læremidler i norsk, engelsk, matematikk og i alle fag. Udir utvikler også konkret støtte til å vurdere personvern og informasjonssikkerhet i læremidler i en kompetansepakke for skoleeiere og skoleledere som vil være klar høsten 2022.

Kjernen i prinsippet om personvern er at den enkelte skal ha kontroll over og i størst mulig grad kunne bestemme over egne personopplysninger, ha rett til å få vite hvilke opplysninger andre kjenner til om en selv, og hva opplysningene brukes til. Dersom læremiddelet som vurderes lagrer elevdata, er det viktig at skoleeier og skolen gjør seg kjent med hvordan

sikkerheten for disse elevdataene ivaretas i læremiddelet.

Utdanningsdirektoratet anbefaler bruk av Feide/Nye Feide (Feide 2.0) som innloggingsløsning i alle digitale læremidler. Feide er den nasjonale løsningen for trygg innlogging og datadeling i utdanning og forskning.

Kravet til nynorsk- og bokmålsutgaver av samme læremiddel

For læremiddel som skal brukes regelmessig i opplæringa og dekker vesentlige deler av kompetansemålene eller er viktig for de grunnleggende ferdighetene i faget, er det et krav om at skoleeier/skolen kun kan bruke læremiddel som foreligger på nynorsk og bokmål samtidig, jf. Forskrift til opplæringslova, § 17-1. Elevens rett til læremiddel på eiga målform. Dette omtales også som «parallellitetskravet».

Risikovurdering av innhold

Ved anskaffelse og bruk av læremidler, har skoleeiere i samarbeid med virksomhetsledere ansvar for å vurdere om innholdet i læremidlene kan representere en økt risiko knyttet til trusselbildet for kommunen, fylkeskommunen eller skolen. Dersom slik risiko identifiseres i aktuelle læremidler, må skoleeier vurdere iverksetting av forebyggende tiltak. Dersom skoleeier eller skolene opplever negative reaksjoner på innhold i læremidler som tas i bruk, bør politi eller PST kontaktes slik at radikaliseringsprosjekt kan forebygges så raskt som mulig. Les mer om risikovurdering.

Organisering av arbeid med bruk av veilederne

1. Bevisstgjøring av lokale rammer og behov

Hva som er det beste læremiddelet avhenger av det lokale behovet det skal dekke, og det er derfor ikke å mulig å si hva som er det beste læremiddelet uavhengig av konteksten det skal brukes i. Et læremiddel trenger ikke å skåre på topp på alle vurderinger for å være det læremiddelet som er best for det definerte behovet, eller for de prioriteringene som man er enig om i profesjonsfellesskapet på skolen/i kommunen/i fylkeskommunen. Det er samtidig viktig å være bevisst på hvordan elevenes opplæringsbehov kan dekkes på andre måter dersom læremiddelet som vurderes skal dekke et mindre område av opplæringen, eller ikke kan dekke enkelte sider av opplæringen i faget og som læreren derfor må ivareta på annen måte.

Drøft spørsmålene i den grønne boksen under før oppstart av vurderinger av læremidler i veilederne i RefLex. Bruk gjerne skoleeiers/skolens pedagogiske utviklingsgruppe i de

innledende drøftingene. La deretter lærerne som skal gjøre de konkrete vurderingene i RefLex delta i de samme drøftingene på egen skole. Disse drøftingene vil tydeliggjøre hva som skal vektlegges i vurderingen i din skole/i din kommune/fylkeskommune. Påstander som dere kommer fram til at ikke er relevante i den lokale konteksten, er det ikke nødvendig å svare på. Da kan svaralternativet "ikke aktuelt" velges i RefLex.

Spørsmål til drøfting

Trykte eller digitale læremidler?

Skal det gjøres vurderinger av trykte læremidler, digitale læremidler, eller en kombinasjon av trykte og digitale læremidler?

Hvilke lokale forhold påvirker behovet læremiddelet skal ivareta?

Hvilke lokale forhold i kommunen/i fylkeskommunen eller på skolen som påvirker behovet læremiddelet skal ivareta? Eksempel på hva som kan tas med i drøftingen er:

- Skolens eller kommunes/fylkeskommunens satsingsområder
- Fag
- Trinn
- Organisering (aldersdelt, aldersblandet, klasse/-gruppedelinger osv.)
- Utdanningsprogram
- Størrelse skole og elevgruppe
- Behov for særskilte tilrettelegginger i elevgruppen
- Elevenes språklige og kulturelle bakgrunn
- Tilgjengelig utstyr på skolen som har betydning for læremiddelbruk
- Andre viktige lokale forhold

Hvilken rolle skal det enkelte læremiddelet ha i undervisningen?

- Skal læremiddelet brukes regelmessig i opplæringa og dekke vesentlige deler av læreplanen i faget, eller skal læremiddelet kun dekke en del av

faget eller brukes som en modul?

- Skal læremiddelet/læremidlene inngå i et samspill med andre læremiddel eller læringsressurser og verktøy?
- Skal læremiddelet være en del av et læreverk eller læringsunivers som har andre utfyllende komponenter?
- Hvordan kan det som ett læremiddel ikke dekker, dekkes på andre måter av andre læremidler/læringsressurser og materiell som læreren selv utarbeider eller setter sammen?

Opprett faggrupper som skal vurdere læremidler

Utviklingsgruppa og/eller faggruppene foreslår hvilke læremidler som skal vurderes. Faggruppa bør være stor nok til at flere vurderinger av samme læremiddel kan legges til grunn for drøfting og valg.

Invitere til vurdering

Skoleeier eller skoleleder setter opp vurderinger for hvert læremiddel i verktøyet i RefLex, og fordeler disse til de aktuelle lærerne. Se beskrivelse av hvordan dette gjøres under «Slik bruker du den digitale veilederen».

Tilgang til læremidler for utprøving

Lærerne som involveres må sikres tilgang til de aktuelle læremidlene. Lærerne bør involvere elevene i vurderingen av læremiddelet, enten gjennom direkte bruk i opplæringen, eller gjennom samtaler med elevene.

Tidsfrister og sammenstilt rapport

Avtal tidsrom for evaluering med tydelig frist for gjennomføring. Etter fristens utløp, tar skoleeier eller skoleleder ut sammenstilt rapport for alle vurderinger for hvert læremiddel. Se beskrivelse av hvordan dette gjøres under «Slik bruker du den digitale veilederen».

Drøfting av resultatene

Skoleeier/skoleleder deler ferdigstilte rapporter med lærerne i hver faggruppe og ber de lese gjennom. Innkall faggruppa til oppsummerende møte på bakgrunn av den samlede

rapporten. Drøft ev. også i utviklingsgruppa. I det oppsummerende møtet drøftes fordeler og ulemper med de ulike læremidlene som er vurdert. For å effektivisere arbeidet, kan det være lurt å starte med læremidlene som får best vurdering i samlerapporten.

Grunnlag for innkjøp av nye læremidler

Skoleeier/rektor bruker resultatet av drøftingene som grunnlag for ev. fortsatt bruk av læremidler som kommunen eller skolen allerede har, eller for innkjøp av nye læremidler.

Slik bruker du den digitale veilederen

Inviter til å vurdere et læremiddel

Dersom du er skoleeier eller skoleleder som skal involvere brukere av læremidler i en vurdering, kan du sende ut en invitasjon til en gruppe mottakere som er aktuelle for denne oppgaven. Invitasjonen kan sendes både til lærere og elever. Lærere og elever kan også invitere til å vurdere et læremiddel.

Skoleeier eller skoleleder bør involvere lærere i kommunen/fylkeskommunen eller på skolen til vurdering av et læremiddel som en del av et kollektivt arbeid i profesjonsfelleskapet.

Når du setter opp en vurdering, får du mulighet til å velge bort påstander du ikke har behov for slik at vurderingsarbeidet blir så målrettet og effektivt som mulig.

De som blir invitert mottar en lenke til den aktuelle vurderingen på e-post. Denne lenken må brukes av de inviterte dersom svarene de gir skal bli en del av resultatet for den samlede vurderingen for alle deltakere.

Se resultatet av vurderingen

Den som har invitert til en vurdering kan se resultatet av alle besvarte vurderinger. Du får da se hvem som har ferdigstilt sin vurdering, resultatet av hver enkelt vurdering og den samlede vurderingen for hvert læremiddel. Du kan også laste ned en fil med alle resultater i det filformatet du ønsker for videre behandling og sammenstilling av data etter egne behov.

Den samlede vurderingen kan deles for drøfting i profesjonsfelleskapet, i utviklingsgrupper eller i klassen. Drøftingen er et godt utgangspunkt for valg av læremiddel.

Vurdering uten invitasjon

Det er mulig å gjøre en vurdering av et læremiddel uten invitasjon. Etter at du har avsluttet en vurdering uten invitasjon, kan du skrive ut din egen samlede vurdering av læremiddelet. Merk at en slik vurdering ikke blir en del av en kollektiv vurdering i profesjonsfellesskapet.

Veilederen på samisk

Veilederen er tilgjengelig på lulesamisk, sørsamisk og nordsamisk i Altinn. Under finner du alle påstander og hjelpetekster fra veileder for læremidler for alle fag oversatt til alle de tre, likeverdige samiske språkene:

- Lulesamisk versjon, veileder for læremidler, alle fag (word)
- Sørsamisk versjon, veileder for læremidler, alle fag (word)
- Nordsamisk versjon, veileder for læremidler, alle fag (word)